

Література

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. — К.: НВЦ НБУВ, 2009. — 687 с.
2. Статистичний щорічник за 2008 рік / Держкомстат України. — К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2009. — 566 с.
3. <http://www.mingkg.gov.ua>
4. Николаев В.А. Ландшафтоведение. Эстетика и дизайн. — М.: АСПЕКТ ПРЕСС, 2003. — 176 с.
5. Европейская хартия регионального/пространственного планирования: Торремолинская хартия. — <http://www.vasilieva.narod.ru/mu/csipfo/kpr/frames/guide/>
6. Закон України «Про ратифікацію Європейської ландшафтної конвенції» від 07.09.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — №51. — Ст. 547.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2010.

УДК 339.9.01

О.А. Швиданенко,

д-р екон. наук, професор кафедри міжнародної економіки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КОМПАНІЇ

Анотація: Обґрунтовано пріоритетні складові міжнародної економічної безпеки, які визначають напрями розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств, економічної політики держави в умовах глобалізації. Визначено ризики та загрози економічній безпеці компаній на міжнародній арені. Виділено групи методів управління безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Аннотация: Обоснованы приоритетные составляющие международной экономической безопасности, которые определяют направления развития внешнеэкономической деятельности предприятий, экономической политики государства в условиях глобализации. Определены риски и угрозы экономической безопасности компаний на международной арене. Выделены группы методов управления безопасностью внешнеэкономической деятельности предприятия.

Abstract: Grounded priority components of international economic security, which determine the directions of enterprises foreign economic activity, economic policy under globalization. Identified risks and threats to companies economic security on the international arena. Distinguished the groups of foreign economic activity security managements methods.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міжнародна економічна безпека, зовнішньоекономічна діяльність підприємств, характеристика ризиків і загроз у зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів господарювання, методи управління ризиками у зовнішньоекономічній діяльності, методи управління безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: международная экономическая безопасность, внешнеэкономическая деятельность предприятий, характеристика рисков и угроз во внешнеэкономической деятельности субъектов хозяйствования, методы управления рисками во внешнеэкономической деятельности, методы управления безопасностью внешнеэкономической деятельности предприятия.

KEYWORDS: international economic security, foreign trade enterprises of the characteristics of risks and threats in foreign business activity, methods of risk management in foreign economic activities, security management methods of foreign economic activity.

Постановка проблеми. Сучасна інтеграція національних господарств зумовила зростання відкритості національних економік, її суб'єктів господарювання, що призвело до посилення впливу зовнішніх факторів на рівень їх економічної безпеки. Міра відкритості національних господарств та їх складових неухильно зростає. Наприклад, у США частка експорту у ВВП збільшилася з 5 % в 1960 р. до приблизно 10 % у 2000-х рр. За даними Світової організації торгівлі усього з початку поточного десятиліття на 10 % приросту світового виробництва доводиться 16 % приросту світової торгівлі. В результаті майже усі національні економіки та суб'єкти господарювання підпадають під дію факторів міжнародної конкуренції, коливань попиту і пропозиції на світових ринках, кризових явищ у різних секторах глобальної економічної системи.

Тобто, суб'єкти господарювання стають у набагато більшій мірі залежними від ситуації, що складається на міжнародних товарних і фінансових ринках. Процеси глобалізації і транснаціоналізації зумовили появу нових видів економічних загроз, пов'язаних з розвитком економічної інтеграції, посиленням впливу світових промислово-фінансових центрів і міжнародних організацій на порядок ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, в сучасних умовах, аспекти забезпечення міжнародної економічної безпеки мають особливе значення як для розвитку економічних відносин промислово розвинених країн та їх господарюючих суб'єктів так і для країн, що розвиваються.

Аналіз останніх досліджень. Дана проблематика знаходиться в контексті інтенсивної теоретичної дискусії, зокрема, між послідовниками класичних меркантилістських теорій та представниками сучасних наукових шкіл глобалістики.

Серед наукових праць, у яких досліджуються проблеми забезпечення міжнародної безпеки країн, визначення ризиків і загроз у міжнародній економічній діяльності суб'єктів господарювання в умовах глобалізації, необхідно виділити роботи вчених, серед яких: А. Гранберг, П. Ліндерт, В. Наумов, Є. Авдушкін, В. Орешкін, А. Папцов, С. Семенів, М. Пебро, Г. Турбан, О.Черковець, В.Вітлінський, В. Шлемко, І. Білько, Г. Дроздова, Є. Олейников, Д. Ковальов, В. Шликов, О. Грунін, Л. Гончаренко, Т. Сухорукова.

Проте, незважаючи на значну кількість фундаментальних робіт науковців, присвячених різним аспектам економічної безпеки, проблема її забезпечення у зовнішньоекономічній діяльності суб'єктів господарювання, з метою підвищення ефективності їх функціонування залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

Особливого значення вона набуває і для України, у контексті осмислення викликів, які несе глобалізація національним економікам і визначення орієнтирів безпечного розвитку міжнародної економічної діяльності країни, для підвищення міжнародної конкурентоспроможності національних виробників та інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності підприємств.

Мета статті. Визначення ключових аспектів забезпечення безпеки зовнішньоекономічної діяльності ринкових суб'єктів, системи їх управління для мінімізації деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників.

Виклад матеріалів дослідження. В останнє десятиліття функціонування суб'єктів господарювання світової економічної системи усе більшою мірою підпадає під вплив процесів глобалізації і транснаціоналізації. Ці процеси значною мірою визначають тенденції розвитку всієї світової економіки, диверсифікують і ускладнюють проблему забезпечення економічної безпеки всіх учасників ринкових відносин, особливо в здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

У проведених наукових дослідженнях, пов'язаних з даною проблематикою, наведено різні трактування національної, міжнародної та міжнародної економічної безпеки [1—3]. Враховуючи наукові здобутки, здійснена спроба виокремити і визначити сутність поняття «міжнародна економічна безпека країни». Вважаємо, що під міжнародною економічною безпекою країни необхідно розуміти такий стан функціонування та розвитку національної економіки, який характеризується здатністю до захисту зовнішньоекономічних інтересів держави, їх невразливістю по відно-

шенню до можливих загроз середовища та наявністю економіко-правових відносин, що сприяють взаємовигідній співпраці країн у сфері національних і глобальних проблем людства, вільному виборі і здійсненні ними незалежної стратегії соціально-економічного розвитку.

Дослідження показали, що до основних складових міжнародної економічної безпеки країни можуть бути віднесені:

— технологічна самостійність і невразливість країни до дії зовнішніх і внутрішніх економічних загроз і впливів;

— захист інтересів компаній на внутрішньому і зовнішньому ринках, незалежно від зміни тактичних цілей держави і відповідної їм трансформації внутрішніх і зовнішніх загроз і впливів;

— повноцінне задоволення громадських потреб за умови збереження соціально-політичної і військової стабільності держави.

У сучасній літературі міжнародна економічна безпека країни більшістю авторів розглядається в безпосередньому зв'язку як із зовнішньоекономічною діяльністю компаній, так і з економічною безпекою підприємств у цілому.

При цьому, поняття «економічна безпека підприємств» розглядається за різними аспектами. Дослідження показали, що найбільш коректним є визначення категорії «економічна безпека підприємств» за станом його стабільного та максимально ефективного функціонування та розвитку, за рахунок протидії негативному впливу внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек [1].

Таким чином, вибір державою тієї або іншої концепції міжнародної економічної безпеки тісно пов'язаний не лише з національними інтересами країни, але й з інтересами підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Отже, враховуючи те, що економічна безпека країни — це стан національної економіки, при якому забезпечується її незалежність, стабільність і стійкість, здатність до розвитку і вдосконалення ділової активності, підтримки і поліпшення життя населення, можна стверджувати про належність зовнішньоекономічної безпеки підприємства до складової міжнародної безпеки держави. Слід зазначити, що два ці поняття з точки зору теорії міжнародних відносин несуть у собі різне сутнісне наповнення. Безпека (міжнародна) — категорія, що відбиває такий стан міжнародних відносин, при якому забезпечуються фундаментальні національні інтереси усіх суб'єктів світової політики. У світлі цих поглядів національна безпека — це політика, а міжнародна безпека, — це стан.

Таким чином, складовою міжнародної економічної безпеки країни є зовнішньоекономічна безпека підприємств, яка відобра-

жає стан найефективнішого використання корпоративних ресурсів і забезпечення стабільного функціонування підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Також, економічну безпеку зовнішньоекономічної діяльності підприємства слід розглядати як особливий стан системи, який забезпечує захищеність її елементів і зв'язків від деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників материнської держави і країни-реципієнта.

У наукових працях підкреслюється, що зовнішньоекономічна діяльність має істотні особливості, пов'язані передусім із специфікою діяльності учасників зовнішньоторговельних операцій [3, 4]. За результатами проведеного дослідження можуть бути виокремлені найспецифічніші загрози економічній безпеці у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємства які зумовлені, по-перше, різноманіттям зовнішньоекономічних зв'язків, що включають: торговельні стосунки; спільне підприємництво; надання посередницьких, банківських і біржових послуг, а також послуг із страхування, туризму, міжнародних перевезень; науково-технічна і економічна співпраця; по-друге, неадекватним віддзеркаленням місця загроз функціонуванню бізнесу в економічному законодавстві і реальній практиці зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання; по-третє, складним характером зовнішньоекономічних загроз і деструктивних чинників, що мають безліч не співпадаючих, а іноді і протилежних функціональних проявів; по-четверте, притаманністю зовнішньоекономічній діяльності як спеціалізованої, так і комплексної, багатоцільової спрямованості.

Велику групу складають зовнішні чинники загроз, що виникають у соціально-економічній сфері. Ряд чинників з них виникають у результаті нормотворчої діяльності державних і регіональних органів влади.

Складність зовнішнього середовища міжнародного бізнесу означає, що він по суті є більш ризикованим, ніж виключно національний. Отже, для раціональних рішень у сфері ведення бізнесу, що пов'язані із міжнародною діяльністю, потрібно враховувати вигоди, які повинні переважати над відповідними загрозами ефективності діяльності підприємства та його економічній безпеці в цілому .

Досвід діяльності компаній показує, що на результативність проведення зарубіжних операцій можуть вплинути політичні, соціальні і географічні особливості ринку, передусім такі серйозні події, як експропріація, революційні потрясіння, природні катастрофи, війни. З урахуванням цих особливих обставин і сформу-

валася теорія ризиків і загроз міжнародного бізнесу. В основі цієї теорії лежить визначення загроз міжнародного бізнесу як непередбачуваних змін прибутковості міжнародних комерційних операцій, викликаних подіями в конкретній країні, на відміну від подій, пов'язаних з окремим економічним і фінансовим суб'єктом.

Вважаємо за доцільне виокремити в операціях на зарубіжних ринках дві групи загроз економічній безпеці бізнесу: по-перше, загрози, викликані особливостями і подіями в конкретній країні; по-друге, звичайні комерційні та інвестиційні загрози, пов'язані з поведінкою контрагентів по проведенню міжнародних операцій.

Дискусійним є питання класифікації основних видів загроз і ризиків, які негативно впливають на забезпечення економічної безпеки підприємства [6]. Дослідження результатів наукової полеміки дає підстави стверджувати, що можлива така їх класифікація:

1) господарсько-правові ризики. Вони пов'язані з національними відмінностями в законах і інших нормативних актах, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність;

2) країновий або політичний ризики, які пов'язані із зміною політичної ситуації в тій або іншій державі та характеризують залежність діяльності контрагентів від соціально-економічного і політичного положення їх країн;

3) власне міжнародні ризики, що пов'язані з діями міжнародних економічних і фінансових організацій, які вводять нові умови торгівлі, міжнародні стандарти, режими заборонних або заохочувальних заходів у міжнародній торгівлі.

Нарешті, при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, особливо при експортно-імпортних угодах, їх узгодженні і виконанні, виникають такі основні загрози та ризики економічній безпеці бізнесу: ризики невиконання умов міжнародного контракту; ризики невиконання зобов'язань за взаємними платежами так звані, кредитні ризики, або фінансові ризики; ризики міжнародної маркетингової діяльності; митні ризики, пов'язані з виникненням проблем при здійсненні процедури митного оформлення; валютні ризики, що виникають у зв'язку з постійним коливанням валютних курсів, а також з можливим зростанням інфляції; виробничо-технічні ризики, пов'язані з неможливістю використання сучасних ліцензій, патентів, «ноу—хау», устаткування; інвестиційні ризики, що пов'язані з можливістю націоналізації капіталу, перешкоджання проведення операцій нерезидентам, інвесторам (заборона та використання інвестованих коштів) та ін. [5].

Практика функціонування компаній підтверджує тезу про те, що при виході господарських суб'єктів на світові ринки, вказані види ризиків і загроз можуть модифікуватися і значно посилюватися, передусім, під впливом специфічних параметрів (чинників) середовища.

Дослідження показали, що серед політичних чинників, які деструктивно впливають на рівень економічної безпеки в зовнішньоекономічній діяльності, найпоширеніші такі: перешкоди проведенню імпорتنих або експортних операцій; відкликання ліцензій, ембарго; неправомірний перелік гарантій; неплатежі покупців унаслідок заборони на конвертацію або переказ грошових коштів, або внаслідок державного мораторію на погашення усієї або частини торговельної заборгованості; необґрунтоване розірвання контракту державним контрагентом; внесення змін в арбітражне право; невиконання судових арбітражних рішень. Можуть бути також задіяні й інші чинники, які відображають специфіку політичної та економічної ситуації окремої країни.

Аналіз країнових ризиків і політичних загроз економічній безпеці зовнішньоекономічної діяльності підприємства дозволив встановити їх вплив на:

- зміни у валютному законодавстві, що перешкоджають виконанню міжнародних контрактів або репатріації валютної виручки;
- зміни юридичної бази, що ускладнює здійснення підприємницької діяльності;
- націоналізація або експропріація підприємств, створених за участю іноземних інвесторів;
- внесення змін в арбітражне право;
- військові дії, громадянські заворушення, масові безлади, що спричинили збиток майновим інтересам підприємців.

Встановлено, що джерела виникнення ризиків і загроз у зовнішньоекономічній діяльності залежать від умов зовнішньоторговельних контрактів і інструментів їх реалізації, а саме: рівня кредитної процентної ставки, терміну дії контракту, зміни валютних курсів. Враховуючи складність похідних інструментів зовнішньоекономічних контрактів і недолік досвіду роботи у вітчизняних підприємств, для кожного підприємства необхідно сформувати ефективну систему управління безпекою зовнішньоекономічної діяльності.

Доведено, що ключова проблема забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності підприємства полягає в управлінні ризиками та мінімізації загроз і нівелюванні впливу зовнішніх деструктивних факторів, настання яких прямо не залежить від зусиль підприємств.

За результатами досліджень були виділені наступні групи методів управління безпекою зовнішньоекономічної діяльності підприємства: страхування ризиків; хеджування як метод використання біржових ф'ючерсних контрактів і опціонів; застосування різних форм і методів розрахунково-кредитних відносин; аналіз і прогнозування кон'юнктури (попиту, пропозиції, ціни) на зовнішньому ринку; інші методи (ухилення від ризику, компенсація ризику та його наслідків, локалізація ризику, розподіл (дисипація) ризику).

Досвід суб'єктів господарювання на міжнародних ринках показав, що нейтралізувати можливі втрати, пов'язані зі зниженням рівня економічної безпеки, дозволяють наступні види страхування: експортних кредитів (на випадок банкрутства імпортера або його тривалої неплатоспроможності); витрат при виході експортера на новий ринок; банківських кредитів на випадок неплатоспроможності позичальника (страхувальником виступає банк); комерційного кредиту (страхування векселів); заставних операцій; валютних ризиків (втрат від коливання валютних курсів); біржових операцій і угод; страхування від інфляції; ризику неправомірних застосувань фінансових санкцій органами податкового контролю.

Доведено, що ключовим аспектом забезпечення економічної безпеки зовнішньоекономічної діяльності є дієва система управління управління валютними ризиками. Ефективна політика управління валютними ризиками зумовлює необхідність:

- оцінювання рівня валютного ризику;
- використання різних способів зменшення ймовірності настання ризиків, їх переваг і пов'язаних з ними загроз.

Враховуючи те, що валютний ризик може негативно впливати на обсяг прибутку компанії, його безпосередньо пов'язують із міжнародною діяльністю компанії, проте в деяких випадках він може проявлятися і за відсутності прямих зарубіжних операцій, як загальноекономічний валютний ризик, наприклад, якщо компанія використовує у своєму виробництві імпортні комплектуючі. Внутрішні способи управління валютними ризиками не забезпечують врахування усіх валютних позицій. Тому компанії використовують способи зовнішнього хеджування валютних ризиків.

Висновки. Отже, зростання рівня загроз і їх негативний вплив на результати діяльності компаній пов'язані зі швидкою мінливістю економічної ситуації в країні і кон'юнктури міжнародних ринків, розширенням сфери зовнішньоекономічних відносин, появою нових для вітчизняної господарської практики фінансових

технологій та інструментів. Проблема управління безпекою зовнішньоекономічної діяльності компанії є однією з ключових у веденні сучасного бізнесу. Вона пов'язана з можливістю посилення, або втрати стійкої конкурентної позиції компанії в процесі зовнішньоекономічної діяльності і складає обов'язковий елемент ухвалення будь-якого господарського рішення.

Оскільки XXI століття є продовженням періоду концептуальних змін, найважливіше значення набуває врахування впливу чинника безпеки в модернізації глобального, національного і регіонального економічного простору, утвердження безпеки в якості щонайпершого принципу формування і реалізації складових зовнішньої і внутрішньої політики країн, трансформації і розбудови нових міжнародних і внутрішньодержавних структур і міжнародних зв'язків.

Література

1. Экономическая и национальная безопасность: [учебник] / [под ред. д. э. н., проф. Л.П. Гончаренко. — М.: ЗАО «Издательство «Экономика»», 2008. — 543 с.
2. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько : Монографія. — К. : НІСД, 1997. — 144 с.
3. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства. — К.: ЦУЛ, 2002. — 172 с.
4. Ковалёв Д., Сухорукова Т. Экономическая безопасность предприятия // Экономика предприятия. — 2001. — №4. — С. 23—28.
5. <http://www.imf.org/external/pubs/cat/doctext.cfm?docno=WPIEA004> 1998 Economic Security, Private Investment and Growth in Developing countries.
6. Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. Ризикологія в економіці та підприємстві: Монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2010.